

U o v o m b r o j u m o ž e t e p r o č i t a t i :

- ◆ **Monitoring: Mediji u začaranom krugu**
- ◆ **Slovenija: Zakon o rtv – promašene promjene?**
- ◆ **Kontrola Interneta – da ili ne (4)**
- ◆ **Aktuelni problemi medijske regulative u svijetu**
- ◆ **Šta rade dva novinarska udruženja u Sarajevu**
- ◆ **Vijesti**

Novosti o medijima

◆ **Novinarstvo i demokratija** ◆ **Mediji u tranziciji**

Svake druge sedmice
priprema agencija *SAFAX*,
Sarajevo
<http://www.mp-institut.com/>

◆ **Broj 53, Serija I**

Sarajevo, 06. mart 2000. ◆

M o n i t o r i n g

Mediji u začaranom krugu: Dosadni programi, manjak profesionalizma i teški strukturalni uslovi

U prethodnom izdanju *Novosti o medijima* koje je objavljeno 21. februara, prezentirali smo rezultate našeg monitoringa koji se bavio pozicijom konferencija i izjava za štampu u najvažnijim bosansko-hercegovačkim elektronskim medijima. Prema toj analizi, postoji očigledna dominacija takvih priloga u okviru informativnog programa o domaćim aktuelnostima. Najveći procenat ovakvih, ne-novinarskih kategorija registrovan je kod Radio Televizije Republike Srpske (RTRS), dosežući 56,38% od ukupnog vremena posvećenog domaćim aktuelnostima. Druga po količini takvih priloga bila je (sada već bivša) tv kuća EROTEL sa 28,63%, a na trećoj poziciji našla se Televizija Bosne i Hercegovine (TV BIH) koja je u svom večernjem dnevniku emitovala konferencije i izjave za štampu u trajanju od 19,11% od ukupnog vremena posvećenog zbivanjima iz BiH. Kao posljedica takve prakse, ovi mediji uglavnom su ignorisali teme i aktere izvan institucionalizovanih političkih okvira, te na taj način nisu ponudili dovoljno priloga o nevladinim organizacijama, umjetnicima, temama vezanim za ljudska prava, obrazovanje i kulturu uopšte. Na drugom kraju ove 'skale' nalazi se OBN sa samo 2% programskog vremena posvećenog konferencijama i izvještajima za štampu, i sa relevantnijim i interesantnijim programom uopšte.

Više je nego jasno da takva praksa ima ekstremno negativan utjecaj na kvalitet programa. Reduciraju se vrijeme i prostor dostupni značajnim temama i akterima, a program je preplavljen nerelevantnim prilozima. Kao posljedica toga, javni diskurs je prepolitiziran i pretrpan. Dakle, umjesto da budu arena za evaluaciju različitih mišljenja, pozicija i političkih opcija, ovi mediji funkcionišu kao obični promoteri raznih političkih aktera i perspektiva. Ovo možda doprinosi pluralizmu političke scene i javnog diskursa ali takođe odvraća pažnju od odgovornih aktera i važnih tema na one nevažne. Čak šta više, takva praksa takođe pasivizira novinare i njihove medije koji onda djeluju po kriterijima proste transmisije raznih izjava, proklamacija i opšteg političkog marketinga. Još jedan zanimljiv trend koji smo primijetili jeste da su kroz takvu praksu

izjave i konferencije za štampu primile status specifičnog novinarskog žanra i ne tretiraju se kao obični izvori informacija. Drugim riječima, umjesto da konferencije i izjave za štampu koriste kao integrativni element nekih širih priloga i vijesti, ovi mediji ih emituju kao nezavisne priloge. Kao posljedica toga, i mediji i publika postaju konačni gubitnici.

Na osnovu ovih rezultata, odlučili smo još detaljnije istražiti osnovne procese i uvjete koji određuju gore opisanu medijsku praksu. U tom kontekstu, ponudili smo četiri osnovne pretpostavke koje čine okvir ovog istraživanja:

1. Kao prvo, pretpostavljamo da gore opisana praksa može biti posljedica opšteg manjka profesionalizma među novinarima i urednicima.
2. Druga mogućnost jeste da komunističke navike, tj. raniji transmisivni karakter medija, još uvijek imaju značajan utjecaj na način prezentacije političkih aktera. Postoji osnova za pretpostavku da neki novinari i urednici još uvijek smatraju obavezom nekritički objaviti sve što politički akteri kažu.
3. Kao treći mogući razlog naveli smo manjak transparentnosti u radu glavnih državnih institucija i time reducirani pristup izvorima informacija. Drugim riječima, pretpostavili smo da možda ograničeni pristup relevantnim informacijama tjera novinare da se prevashodno okrenu konferencijama i izjavama za štampu kao alternativnim izvorima informacija.
4. I konačno, četvrta mogućnost koju smo uzeli u obzir jeste opšti manjak medijske regulative u BiH, a posebno manjak osnovnih smjernica za selekciju aktera kojima se treba dozvoliti pristup medijima. Ovaj problem može biti od velike važnosti ako uzmemo u obzir ekstremnu fragmentiranost političke scene u BiH koja je karakterisana desetinama političkih partija od kojih svega 7 ili 8 imaju politički značaj.

Na osnovu toga, sproveli smo intervju sa urednicima i novinarima iz bosansko-hercegovačkih medija kako bi dobili što detaljniji uvid u ovu problematiku i tako testirali naše pretpostavke. Intervjui su se sastojali od 10 pitanja koja su reflektovala gore ponuđene pretpostavke, a odgovore na njih primili smo ili kroz direktne razgovore ili putem faxesa.

Na ovaj način bili smo u stanju identifikovati skup uvjeta i uzroka za gore opisanu negativnu praksu. Kao prvo, postalo je jasno da je jedan od uzroka opšti manjak profesionalizma u medijima, ali i u procesima javne komunikacije uopšte. Drugo, djelimično su se potvrdile i tri preostale pretpostavke a dodatno smo detektovali daljnje strukturalne uvjete koji značajno određuju funkcionisanje bosanskih medija.

Novosti o medijima- na jednom mjestu o aktuelnim medijskim događanjima u Bosni i Hercegovini
Izlazi svakog drugog ponedjeljka na engleskom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku. Tekstovi domaćih autora objavljuju se na jeziku kojim se autor služi.

Izdaje: **Media plan** i novinska agencija **Safax**
Urednik: Zoran Udovičić

Redakcija u Sarajevu:
Patriotske lige 30/III, Sarajevo;
Tel/fax:+387 71 213 078, 206 542
E-mail: safax-mp@bih.net.ba

Kancelarija u Banja Luci – SOS – otvoreni telefon za novinare:
Grčka 4, Banja Luka
Tel/fax: 078 (058) 213 442

<http://www.mp-institut.com/>

Zahvaljujući donaciji Westminster Foundation for Democracy London domaćim medijima servis se dostavlja besplatno

**PREŠTAMPAVANJE DOZVOLJENO
UZ NAZNAKU AGENCIJE I AUTORA**

Javna komunikacija zahtijeva iskustvo i znanje

Svi učesnici intervjua su ocijenili dominaciju konferencija i izvještaja za štampu kao vrlo štetnu za kvalitet informativnog programa. Opšti je utisak da takva praksa stavlja medije u vrlo pasivan položaj naspram političkih aktera, koji ih onda zloupotrebljavaju u svrhu političkog marketinga. No ipak, jedan je novinar primjetio da generalno loš kvalitet takvog programa šteti kako i medijima koji ga emituju tako i političkim akterima čije su izjave i konferencije prezentirane. Drugim riječima, dosadni programi koji se na taj način proizvode rezultat su dva faktora: s jedne strane je to proizvod opšteg manjka profesionalizma među novinarima a posebno među urednicima. S druge strane, to je takođe rezultat amaterskog pristupa političkih partija odnosima s javnošću. Iako ove političke stranke očigledno misle da će im stalna prisutnost u medijima koristiti, totalno odsustvo iskustva u odnosima s javnošću može samo proizvesti suprotan efekat. Dakle, i mediji a i prezentirane političke partije postaju žrtva niskih profesionalnih standarda.

Možemo reći da su svi intervjuisani novinari i urednici svjesni negativnih aspekata programa pretrpanih konferencijama i izjavama za štampu. No, takav kritički stav nameće nam jedno ključno pitanje: zašto se onda takva praksa ne može promijeniti? Na ovom mjestu nužno je napraviti razliku između odgovornosti novinara i urednika. Novinari su prisiljeni da rade u uspostavljenim okvirima i najveći dio odgovornosti nalazi se na strani urednika. Na kraju krajeva, urednici su ti koji biraju zadatke, usmjeravaju novinare, i vrše konačnu selekciju onoga što ulazi u program. Zato, ne bismo trebali kriviti novinare jer su oni najizloženiji a istovremeno najmanje zaštićeni u cijelom tom sistemu. Novinari dobijaju zadatke i možda i žele biti inventivni ali se istovremeno moraju uklopiti u sistem. A sistem ne prihvata horizontalne inpute dok god se njime upravlja kroz ekskluzivne vertikalne kanale komande koji dozvoljavaju samo minimum sloboda na svom donjem kraju.

U okviru tog konteksta, nužno je postaviti skup dodatnih pitanja na koja su ukazali učesnici intervjua. Kao prvo, koje su opšte vrijednosti i norme u okviru kojih novinari rade? U kojoj mjeri su novinari u mogućnosti vidjeti i iskusiti različite perspektive i opcije koje postoje u drugim sredinama? Zatim, do koje mjere oni dobijaju intelektualnu i materijalnu stimulaciju za aktivniji angažman i istraživački rad? U kakvom društvenom okruženju su novinari i mediji prisiljeni da rade? I konačno, kakvi im vidovi edukacije stoje na raspolaganju? Sva ova pitanja od ključne su važnosti ako želimo istražiti poziciju, rad i ulogu novinara i medija u sadašnjem bosansko-hercegovačkom društvu. Nužno je govoriti o kontekstu ako želimo razumjeti uočene probleme. Drugim riječima, odgovore možemo naći samo u dubljim strukturalnim problemima na kojima se i zasniva rad medijskih sistema uopšte. To znači da se moramo fokusirati na probleme medijske regulative, ekonomije, političkog sistema i kulture.

Nedovršeni regulativni okvir kao zbunjujući faktor

Jedan od ključnih faktora koji ima značajan utjecaj na funkcionisanje medija kao i političkih aktera jeste način na koji oni tumače postojeću medijsku regulativu. Hoće li mediji biti stavljeni u pasivnu i podređenu poziciju spram poplave političkih izjava, saopštenja i konferencija za štampu u mnogome zavisi i od samih medija. Tačno je da medijska regulativa, kako ju je razvila Nezavisna komisija za medije (IMC), promovira jednak pristup medijima ali ne kaže da sve što politički akteri izjave mora biti objavljeno. Mediji, tj. njihovi urednici, imaju neotuđivo pravo da sami biraju izvore i aktere na osnovu kriterija vrijednosti i relevantnosti vijesti što se posebno odnosi na periode van predizbornih kampanja.

No, jedan od problema koji svakako treba uzeti u obzir jeste transparentnost. Iako su mišljenja o ovom pitanju bila podjeljena među intervjuisanim novinarima i urednicima, postoji utisak da manjak transparentnosti stavlja dodatni pritisak na medije prisiljavajući ih da se okrenu konferencijama i izjavama za štampu kao primarnim izvorima informacija. IMC i Ured visokog

predstavnik (OHR) prepoznali su ovaj problem i odgovarajući zakoni biće donešeni. Drugi bitan problem koji tek treba da se razmotri jeste odnos između medija u javnom vlasništvu (na državnom kao i na lokalnim nivoima) s jedne strane i vladajućih političkih struktura s druge strane: ovo je polje na kojem se rješavaju prava pitanja nezavisnosti i uredničke slobode. Ovaj problem ukazuje na jedan negativan aspekt politike međunarodne zajednice koja se predugo fokusirala isključivo na probleme rada medija tokom predizbornih kampanja dok se totalno zanemarivala problematika vanizbornih perioda. Kao posljedica toga, opšti problemi pristupa informacijama i transparentnosti, problemi pristupa medijima kao i pitanja obaveza medija prema publici i vladajućim političkim strukturama ostala su nerazjašnjena. Dakle, nije ni čudo da u tako nedefinisanoj okruženju, i u okviru ekstremno turbulentne političke scene, urednici (i novinari) imaju velikih problema kada pokušavaju donijeti odluke o principima pristupa i selekcije izvora. U većini slučajeva najlakše je odlučiti da se nikakve odluke ne donose i djelovati u skladu s inercijom političke scene.

Mediji i autoritarna politička kultura

Dodatni aspekt koji treba ozbiljno razmotriti jeste opšta politička kultura koja značajno oblikuje i samu medijsku scenu. Ovaj problem podržao je našu pretpostavku da navike iz starog sistema još uvijek igraju važnu ulogu u radu medija ali samo ako se promatraju u okviru mnogo šire perspektive: vijekovi autoritarne vladavine, pet decenija komunizma, i decenija radikalnih nacionalizama reducirali su kapacitet bosansko-hercegovačkog društva da adekvatno funkcioniše. Autoritarne ideološke strukture i prakse vrše značajan utjecaj na rad medija, i ovaj utjecaj je vidljiv kako u samim medijima kao zasebnim institucijama tako i u odnosima između medija i raznih političkih aktera u društvu u cijelini. Dakle, medijski profesionalci još uvijek rade u okviru specifičnih autoritarnih normi, ali ova praksa posebno se tiče političkih aktera i opštih socijalnih mehanizama kontrole. U takvim uvjetima, mediji u javnom vlasništvu nalaze se u vanredno teškom položaju: uobičajena je praksa političkih aktera koji su nosioci vlasti na lokalnim, entitetskim i državnim nivoima da se odnose prema takvim medijima kao da su u njihovom privatnom vlasništvu. Politički akteri često polažu prava na bezuvjetni pristup medijima. Kao posljedica toga, novinari i urednici neminovno su prisiljeni da idu linijom manjeg otpora ako se žele distancirati od pritisaka i eventualnih problema.

Koliko su duboko ukorjenjene takve autoritarne navike imali smo priliku sami iskusiti dok smo pokušavali dobiti intervju s novinarima i urednicima jedne medijske organizacije u javnom vlasništvu: urednici nisu bili ovlašteni dati odgovore bez dozvole sa viših nivoa 'komandnog lanca'. U drugim slučajevima bili smo zamoljeni da u tekst ne stavljamo imena novinara i urednika koji su dali intervju. Ove činjenice ukazuju na uvjete u kojima urednici i novinari rade u svojim medijima, i stavljaju znak pitanja na mogućnost ostvarenja minimuma uredničkih sloboda u takvim okolnostima. Drugim riječima, osim očiglednih ograničenja koja dolaze iz političkog okruženja, mediji kao organizacije također rade u skladu sa autoritarnim principima kontrole i podređenosti. Ovo na kraju reducira kapacitet za donošenje odluka u takvim organizacijama, čime se takođe umanjuje osjetljivost takvih organizacija spram bitnih događaja u okruženju. Rezultat toga djelomično je vidljiv i u neinventivnim i dosadnim programima.

Teški ekonomski uvjeti su glavna prepreka

No ipak, usprkos jasnoj važnosti problema političke kulture, medijskog zakona i profesionalizma, jedan problem izgleda da ima najveći značaj među svim ostalim: to je problem opšte ekonomske situacije. Materijalni uvjeti su izuzetno teški i to je naročito izraženo u oblasti medija. Zbog toga je najlakši način za bilo koju medijsku instituciju da se usredsredi na dnevna zbivanja i da se previše ne angažuje u istraživačkom novinarstvu pošto ono zahtijeva vrijeme, novac i iskustvo – sredstva koja su vrlo ograničena u današnjoj Bosni i Hercegovini. Ovakva situacija dodatno je otežana jer su mediji prinuđeni zaposliti mlade novinare koji nemaju iskustva niti obrazovanja ali su zato najjeftiniji na tržištu. Dakle, postoji opšti manjak materijalnih i

ljudskih sredstava u lokalnim medijima što neminovno ima negativan utjecaj na kvalitet programa. Uz sve to, bez unutarnjih kapaciteta za dodatno obrazovanje osoblja, većina medija nalazi se u svojevrsnom 'obrazovnom vakuumu' gdje su nesposobni generisati potrebno iskustvo i znanje. Ovdje možemo vidjeti kako se finansijske teškoće i manjak profesionalizma međusobno podržavaju, primoravajući medije da se odreknu kvaliteta zarad pukog preživljavanja.

Ako se na situaciju pogleda i iz perspektive pojedinačnih novinara i urednika, slika postaje još složenija. Prije svega, niske plate svakako su loša motivacija za urednike a posebno za novinare koji nemaju nikakve koristi da se angažuju preko neophodnog minimuma. Osim toga, visoke stope nezaposlenosti stavljaju dodatni pritisak na novinare čiji je glavni prioritet da sačuvaju svoj posao. Dakle, u takvoj situaciji bilo bi potpuno neracionalno za bilo kog novinara i urednika da se suprotstavi vladajućim principima rada u određenoj instituciji i da djeluje izvan uspostavljenih okvira. Kao posljedica toga, inicijative su sputane i prije nego su začete a medijima nedostaju osnovni preduvjeti za dobar program – individualni angažman i iskustvo.

Kako razbiti krug: inicijativa je dužnost urednika

Sve u svemu, možemo reći da problem dominacije konferencija i izjava za štampu i nije pravi problem. To je samo jedan od mnogih izraza daleko dubljih, ključnih strukturalnih problema i konflikata čija je pozadina u opštim socioekonomskim, političkim i kulturalnim uvjetima koji karakteriziraju današnje bosansko-hercegovačko društvo.

Kao prvo, ekonomska situacija sputava inicijativu u okviru medijskih organizacija kao i kod pojedinih novinara i urednika. Jednostavno ne postoji dovoljno sredstava nužnih za unapređenje kvaliteta programa. Drugi važan razlog za loš rad medija može se pronaći u još uvijek nedovršenim medijskim zakonima koji nisu riješili neka ključna pitanja kao što su problem transparentnosti ili druga važna pitanja koja se tiču odnosa i međusobnih obaveza medija u javnom vlasništvu s jedne strane i vladajućih političkih struktura s druge strane. Treći razlog je opšta politička klima i prateća joj politička kultura koja se zasniva na najrigidnijim autoritarnim principima i tako radikalno ometa procese političke i javne komunikacije u BiH. Kada se uzmu zajedno, ovi strukturalni uvjeti značajno umanjuju kapacitet medija da produciraju odgovorne, balansirane i interesantne programe. Ovo je naročito izraženo u programima o događajima iz zemlje, a koji se primarno bave osjetljivim političkim pitanjima. Situacija se dodatno komplikuje kada se u obzir uzmu niski profesionalni standardi novinara i urednika. Potpomognuta totalnim manjkom znanja o odnosima s javnošću od strane političkih partija, slika koju na kraju dobijemo nužno mora biti siva, ako ne i crna.

No ipak, ovim se ne skida odgovornost sa novinara a naročito ne sa urednika informativnih programa. Urednici su ključna tačka procesa medijske komunikacije – oni su 'gate keepers' ('čuvari prolaza') i kao takvi imaju odgovornost da svoju funkciju vrše na najbolji mogući način. Drugim riječima, i uprkos generalno teškim uvjetima na svim nivoima procesa medijske komunikacije, urednici su ti koji imaju moć da povuku graničnu liniju i tako odrede karakter programa. Oni vjerovatno nisu u stanju boriti se protiv kompleksnih pritisaka koji dolaze iz političkih, ekonomskih i kulturalnih sfera, ali barem mogu proizvesti interesantne programe. Iz naše pozicije, čini se da je to jedini način da se razbije začarani krug ponavljanja, dosadnih programa, manjak profesionalizma i teških strukturalnih uvjeta. Lanac se mora negdje prekinuti. Nadamo se.

Priznanja

Autor izražava svoju zahvalnost Dariji Tankosić i Suniti Šukalo koje su obavile najteži dio posla, izvrsno radeći intervjue i transkripcije.

Monitoring tim Media Plan Instituta zahvaljuje novinarima, urednicima i drugim medijskim radnicima koji su svojom saradnjom omogućili da se ovaj projekat privede kraju. (T. Jusić)

Zakon o rtv – promašene promjene?

Zakonsko regulisanje položaja radio-difuzne djelatnosti je bitan uslov skladnog razvoja ovog medijskog sistema. U zemljama koje prolaze kroz tranziciju javljaju se dileme kako uspostaviti harmoničan odnos između javne i komercijalne radio-televizije, kako državne rtv pretvoriti u javne, na koji način izbjeći monopolski položaj na medijskom tržištu, šta regulisati zakonom, a šta prepustiti samoregulaciji, kakav je karakter rtv pretplate... Većina ovih zemalja nastoji primijeniti evropske standarde, neke se povode za svojim specifičnim uslovima, a u nekim, poput Bosne i Hercegovine, postoje političke blokade i neophodna intervencija međunarodne zajednice.

Novosti o medijima će u narednim brojevima dati priliku istaknutim stručnjacima za medijsko pravo iz zemalja koje prolaze ili su prošle tranziciju, da izlože iskustva iz svojih zemalja i iznesu svoja mišljenja o pojedinim pitanjima.

U ovom broju piše mr. Lenart Šetinc iz Instituta za medijsko pravo Ljubljana.

* * * * *

Zašto promjene Zakona o Radio-televiziji Slovenije?

Zakon o Radio-televiziji Slovenije, koji predstavlja osnivački akt javne radio-televizije u Sloveniji, usvojen je 1994. godine. U više od pet godina dugoj praksi, zakon se iskazao kao odgovarajući u, prije svega, upravljanju javnom ustanovom RTVS. To su potvrdili i strani eksperti.

RTVS je 1997. godine usvojila pravilnik o načinu plaćanja pretplate (Sl. list RS, 39/97.), čiji je suštinski dio, onaj koji uspostavlja odgovarajuću evidenciju obveznika. Godinu dana kasnije Ustavni sud RS to je proglasio nevažećim. Obrazloženje je bilo da pravilnik nije u skladu sa Ustavom, jer uvođenje evidencije nije propisano zakonom. Ustavni sud je odredio jednogodišnji rok za usklađivanje pravilnika sa Ustavom odnosno za donošenje ispravke Zakona o RTVS, koja bi dala zakonitu osnovu sistemu prikupljanja pretplate. RTVS je pripremila nacrt ispravki svog zakona i za njih zatražila podršku poslaničkih klubova. Cilj predloženog nacrta RTV Slovenije bio je usvajanje odredbi, koje bi preciznije definisale zakonsku osnovu za uspostavljanje evidencije obveznika za plaćanje RTV pretplate. Ovakva inicijativa RTVS nije mijenjala pravnu prirodu RTV pretplate /obligaciono pravna obaveza/, kao ni osnov za njeno plaćanje /posjedovanje prijemnika/.

Uporedo s ovim je u okviru Privredne komore RS, pod pritiskom komercijalnih RTV organizacija u Sloveniji (i uz nerazumno i neargumentovano protivljenje nacionalne RTV), napravljen prijedlog izmjena Zakona o RTVS (koji je stekao naziv “dualni sistem”). Ideja dualnog sistema (postojanje javne i odvojene komercijalne televizije) proizašla je iz evropskih spoznaja da javne službe, koje se finansiraju iz javnih izvora, ne mogu imati i tržišnu ulogu. Članice Evropske unije, kao i kandidati za ulazak u EU, moraće prije ili kasnije ukinuti “dvovalente”. Riječ je o, samo naizgled tržišnim subjektima, a koji su, ustvari, javno finansirani, i nalaze se u utakmici sa poslovnim subjektima, koji su potpuno ovisni od tržišta. Time su ovi javni subjekti stavljeni u privilegovani položaj.

Drugo značajno ishodište dualnog sistema je činjenica da se koncept javne nekomercijalne RTVS, koji uvodi Zakon o RTVS, u praksi ne ostvaruje. RTV Slovenije je prepuštena tržišnoj utakmici sa komercijalnim RTV programima i drugim medijima. Finansiranje putem reklama na taj način onemogućava izvornu ulogu javne radio-televizije i s time i ciljeve zbog kojih je RTVS i

osnovana. RTVS tako ne vrši javnu službu na TV području ni u informativnoj, a još manje u oblasti kulture i obrazovanja; programi vlastite produkcije i slovenački jezik, te domaće stvaralaštvo sve su rjeđi gosti na nacionalnoj radio-televiziji. Brojne evropske države su u odbranu uloge nacionalnih RTV već preduzele mjere: tako je u Velikoj Britaniji, Norveškoj, Finskoj i Švedskoj javnim radiotelevizijama obezbijeđen stabilan izvor finansiranja i zabranjeno objavljivanje plaćenih oglasa; u Njemačkoj javne TV mogu objavljivati oglase samo u toku sedmice, i to samo do 20,00 sati, te najviše 20 minuta dnevno; SAT 3 uopšte ne smije oglašavati; oglašavanje u Njemačkoj jednako nije dozvoljeno ni na javnom radiju; u Češkoj je oglašavanje na javnoj TV u najgledanijem terminu zakonom ograničeno na 3% programskog vremena. U Grčkoj, na Kipru, u Egiptu i Makedoniji se pretplata naplaćuje zajedno sa električnom energijom.

Osnovna zamisao prijedloga promjena Zakona o RTV Slovenije, nastalog u okviru Privredne komore, bila je: s jedne strane obezbjeđivanje stabilnog i pouzdanog izvora finansiranja javne radiotelevizije, a s druge strane, zabrana (odnosno ograničavanje) objavljivanja komercijalnih oglasa. Ovaj prijedlog je na taj način pretvorio RTV pretplatu u javnopravno davanje (pristojbu) koje bi trebalo da plaćaju obveznici, koji imaju električni priključak, ili – alternativno – obveznici prema zakonu o osobnom porezu.

Grupa poslanika je u parlamentarnu proceduru podnijela treću verziju prijedloga promjena Zakona o RTS, koja je promašena (vjеровatno i protuustavna) kombinacija ranije opisana dva predloga. Ovaj prijedlog, koji sadrži još dvije bitne dopune, koje su izazvale polemiku u stručnoj javnosti, usvojen je u Državnom zboru /parlamentu, prim.prev./ (objavljen u Sl.listu RS 88/99). Protiv usvojenih izmjena i dopuna Zakona o RTVS je, odmah nakon njihovog objavljivanja, na Ustavnom sudu uložena inicijativa za ocjenu ustavnosti, koju je Ustavni sud prihvatio i istovremeno usvojio zaključak o privremenom moratoriju na punovažnost nekih odredbi.

Presumpcija obaveznosti

Usvojene izmjene i dopune Zakona o RTVS su prema prijedlogu “dualnog sistema” preuzele vezanost plaćanja RTV pretplate (koju nazivaju “doprinos”) za električni priključak. S druge strane, one ni u čemu ne ograničavaju nacionalnu RTV u objavljivanju oglasa! S jedne strane je novo ustrojstvo pretvorilo RTV doprinos u potpuno javnopravno davanje (doprinos = porez), a s druge strane je osnova obaveze plaćanja doprinosa još uvijek posjedovanje radio odnosno televizijskog prijemnika. Jedna od najspornijih odredbi noveliranog zakona je sasvim sigurno ona, koja uvodi presumpciju da prijemnik ima svako ko je registrovan kao potrošač odnosno platiša električne energije iz javne elektro-mreže, izuzev ako da izjavu da prijemnik ne posjeduje. Ova presumpcija je upitna sa ustavnopravnog aspekta, jer uspostavlja obavezu javnog davanja bez da je prethodno utvrđeno postoji li osnov takvog davanja. Tako je ustavni sud Republike Slovenije prihvatio inicijativu za početak postupka za ocjenu ustavnosti odredbe, koja uvodi “RTV doprinos” (umjesto RTV pretplate), te odredbe, koja je uvela spornu presumpciju (14. i 15/4. član).

Lex imperfecta

Drugi nedostatak ovog načina regulisanja je što zakon uvodi javnopravno davanje (doprinos), a istovremeno nakon provođenja zadržava obligaciono pravni odnos između RTS i imaoća prijemnika. Pritom je značajno i to što se kod odredbe opet radi o lex imperfecta, jer ne postoje zakonske mogućnosti da RTVS provjeri istinitost izjave da neko ne posjeduje prijemnik. Rješenje, koje je predviđao prijedlog dualnog sistema je jednostavnije i efikasnije. Obaveza plaćanja RTV pristojbine nije vezana za posjedovanje prijemnika, već za činjenicu da je obveznik dužan plaćati dohodninu (doprinos) odnosno da posjeduje električni priključak (to je, takođe, suština javnopravnog davanja: na pr.: porez iz kojeg se finansira školstvo plaćaju svi poreski obveznici, a ne samo oni, koji imaju školsku djecu!).

Stručna javnost (vidi, J.Tekavc: Neobično regulisanje “pristojbe” prema Zakonu o RTVS; Pravna praksa, 448/99.) upozorava, takođe, na mnoge pravne probleme i dileme u vezi sa novom regulativom. Ona uvodi rtv doprinos, kao porodično davanje, što je novina u našem pravnom sistemu; regulativa uspostavlja neravnopravnost, jer doprinos je isti, bez obzira na broj prijemnika odnosno broj članova porodice; sporne su i odredbe, koje regulišu način prikupljanja podataka o obveznicima, te poreski postupak kod prikupljanja doprinosa.

Sporno prikupljanje podataka

Ustavni sud je prihvatio inicijativu za ocjenu ustavnosti i većine odredbi noveliranog zakona, koje regulišu prikupljanje podataka o obveznicima plaćanja RTV doprinosa, i to:

- da RTVS može koristiti za obračun i naplatu doprinosa lične podatke (15d.član);
- da su obveznici dužni lične podatke davati RTVS; da RTVS ima pravo uvida u evidenciju distributera električne energije i kablovskih distributera; da RTVS može prikupljati lične podatke, bez da je dužna o tome obavijestiti one, na koje se podaci odnose (15e. član);
- da RTVS održava evidenciju obveznika, koji posjeduju prijemnike i evidenciju neplatiša (15f. član);
- da evidencija RTVS sadrži posebno: ime, prezime, firmu i adresu; podatke o rođenju; matični broj; poreski broj; zaposlenje; oznaku prijemnika (15g. član);
- da RTVS smije prikupljati podatke o zaposlenju iz evidencije Zavoda za zdravstveno osiguranje RS, Zavoda za invalidsko i penziono osiguranje RS i Zavoda za zapošljavanje; da se podaci o rođenju, matični broj i podaci o adresi prikupljaju iz evidencije upravnih jedinica i centralnog registra stanovništva; da sve te podatke RTVS može prikupljati i iz evidencije Poreske uprave RS (15h. član).

Ustavni sud je usvojio i zaključak da se do konačne odluke o ocjeni ustavnosti stopira ispunjavanje odredbi: 15e.člana, koji se odnose na kablovske distributere, 15g. i 15h.člana Zakona o RTVS.

U čemu su odredbe koje regulišu prikupljanje podataka o obveznicima plaćanja RTV doprinosa sporne? J. Tekavc upozorava na kršenje zabrane korištenja ličnih podataka suprotno namjeni njihovog prikupljanja, da se prikupljati i koristiti podatke može samo na osnovu saglasnosti odnosno osobe. On, takođe, upozorava na kršenje načela minimalnog (što manjeg) zadiranja u privatnost, te na nesklad između načela svrhe prikupljanja podataka i prava RTVS da dobija podatke, na pr. o zaposlenju obveznika.

Uvjeran sam da većina nabrojanih odredbi neće preživjeti ustavnopravnu ocjenu.

Poreski postupak

U postupku usvajanja novele Zakona o RTVS prokrijumčarila se problematična odredba, prema kojoj se za obračun i naplatu (utjerivanje) koriste odredbe zakona o poreskom postupku! “Tekovine” ove dopune trebalo bi da budu u tome što žalba obveznika ne zadržava izvršenje, što sve izvršne radnje obavlja Poreska uprava, te što se rok zastarjevanje obaveze plaćanja RTV doprinosa sa jedne produžava na 10 godina!

U vezi s tom odredbom je usvojena inicijativa za početak postupka ocjene ustavnosti! Treba upozoriti da je ta odredba sistemski u potpunosti neusklađena, što pokazuju već i prvi koraci u realizaciji noveliranog Zakona o RTVS. Tako, recimo, RTV Slovenije poduzima korake u ostvarivanju novog sistema prikupljanja RTV doprinosa, a ne Poreska uprava, koja je jedina ovlaštena da vodi poreski postupak! Stručna javnost stoga upozorava na mnoga otvorena pitanja u vezi s tom odredbom: ko je uopšte ovlašten za prikupljanje pretplate, da li će svakom obvezniku biti izdata odluka o doprinosu i ko će je izdati; ako nadležnost bude dodijeljena RTVS postavlja se pitanje osposobljenosti te javne ustanove da vodi poreski postupak, kako će se obezbjeđivati

pravo na žalbu, ko će odlučivati u prvom, a ko u drugom stepenu. Pravno neodrživo bi bilo, na pr., da RTVS izdaje odluku, te odluku o izvršenju i vrši pljenidbu, itd.

Kako imenovati glavne urednike ?

U postupku usvajanja novele, koji je proticao u vremenskoj stisci poštivanja roka Ustavnog suda, gore navedena pitanja koja zadiru u interese i slobode skoro svakog građana RS, nisu suviše uznemiravala javnost. Prava afera je nastala oko prijedloga dopune, koja je predlagala da se u članu 20. Zakona o RTVS briše saglasnost predstavnika programskih radnika kod imenovanja odgovornih urednika. U polemici su prevladavali politički stavovi da se navodno radi samo o pripremama za promjenu nekih sadašnjih odgovornih urednika, jer bi ta promjena bila bitno teža, kada bi za novog urednika trebalo dobiti saglasnost redakcije.

U polemiku se uključio i M.Krivic, bivši ustavni sudija, sa ustavnopravnim argumentima (“Interesantan ustanovni problem – saglasnost ili mišljenje kod imenovanja odgovornih urednika”, Pravna praksa, 446/99). Po njemu je riječ o konfliktu dva ustavna prava: slobode štampe odnosno izražavanja, koje pripada vlasniku medija (u slučaju RTVS – državi), te slobode izražavanja novinara. Tako su, prema Krivicu, rješenje sa saglasnošću, kao i rješenje bez bilo kakvog uticaja novinara, očito protuustavni. Regulisanje sa saglasnošću je, prema autorovom mišljenju, apsurdno, “jer znači da je isključivo stvar novinara koji će urednik usmjeravati njihov rad i urednički voditi ispunjavanje zadataka, koje javnom elektronskom mediju nalažu zakon i Vijeće RTV kao predstavnik javnosti”.

Precizan uvid u način imenovanja odgovornih urednika pokazuje da regulisanje sa saglasnošću novinara nikako ne daje novinarima isključivo pravo da odlučuju o izboru svog odgovornog urednika. Postupak imenovanja odgovornih urednika prema Zakonu o RTVS teče, naime, u četiri faze: prva faza je javni konkurs; u drugoj fazi, između kandidata koji su se javili na konkurs programski direktor predlaže kandidata koji najviše odgovara; u trećoj fazi, predstavnici novinara (programskih radnika) daju saglasnost (prema izmjeni zakona: prethodno mišljenje) za predloženog kandidata, te konačno, u četvrtoj fazi, o imenovanju odlučuje Savjet RTVS tajnim glasanjem. Kandidat mora dobiti više od 50% glasova svih članova Savjeta (kvalificirana većina). Sistem imenovanja odgovornih urednika je na taj način, prema ranijem regulisanju, zahtijevao usklađivanje interesa između novinara (programski radnici), programskog direktora i kvalificirane većine članova Savjeta! Saglasnost novinara nikako nije značila isključivo pravo odlučivanja. Naprotiv, bila je jedan od četiri uslova za imenovanje. U slučaju da predloženi kandidat ne dobije saglasnost novinara (programskih radnika), programski direktor može predložiti drugog kandidata (isto važi u slučaju kada kandidat ne dobije potrebnu većinu u Savjetu). Naravno, za odgovornog urednika ne može biti izabran kandidat, kojeg ne predloži programski direktor (čak i ako bi mogao dobiti saglasnost novinara i većinsku podršku Savjeta!). Problem ovakvog načina regulisanja je u mogućoj međusobnoj blokadi tri odlučujuća subjekta, a što se u dosadašnjoj praksi imenovanja odgovornog urednika u vrijeme punovažnosti Zakona o RTVS još nije dogodilo.

Razlika između “javnog” i “državnog” upravljanja

Ustavno pravo na slobodu štampe i izražavanja, koje je garantovano vlasnicima medija, u slučaju javne-nacionalne RTV je specifično regulisano. Koncept javne RTV u Evropi stavlja te institucije u poseban položaj. One ne mogu biti u privatnom vlasništvu, a ni u potpunoj vlasti države. “Javno upravljanje” javnim RTV znači da država kao “vlasnik” samo saučestvuje u upravljanju RTVS sa predstavnicima civilnog društva (članovi Savjeta RTVS) i stručnjacima – programskim radnicima RTVS. U mnogim evropskim državama govore o javnopravnoj svojini, a ne državnoj. Zakon o ustanovama iz 1991. godine je u Sloveniji podržavio imovinu svih javnih ustanova, tako i RTVS, što je u suprotnosti sa preporukama EBU – Evropske asocijacije nacionalnih RTV kuća. Ideja takvog regulisanja je uspostavljanje ravnoteže između interesa države (koju predstavljaju predstavnici parlamentarnih političkih stranaka), civilnog društva i zaposlenih - RTV stručnjaka.

Regulisanje sa saglasnošću novinara (programskih radnika) o kandidatu za odgovornog urednika, sasvim sigurno nije u neskladu sa statusom javne RTV.

Državni zbor je u toj tački izmijenio Zakon o RTVS i ukinuo regulisanje sa saglasnošću programskih radnika, te uveo "prethodno mišljenje", koje, naravno, ne može spriječiti imenovanje odgovornog urednika i kada bi ono bilo negativno.

Da li će doći do promjena?

Prva provjera ove izmjene i dopune čeka pred Ustavnim sudom. Biće svakako interesatno pratiti i primjenu spornih odredbi u praksi. Nije suviše smjelo najaviti da usvojene novele Zakona neće biti moguće realizovati.

Dugoročno, i evropsko rješenje je, sasvim sigurno, afirmacija dualnog sistema, koja bi donijela: za sve otvoren medijski prostor, koji ne djeluje protiv načela konkurencije; za RTVS stabilan izvor javnog finansiranja i prenos težišta sa borbe za tržište na borbu za što bolji nacionalni program, te više programskog prostora za domaću produkciju; za komercijalne medije tržište reklama bez smetnji dvovalentne RTVS; za građane jasnu osnovu za RTV pretplatu, koja bi uvažavala i socijalni aspekt; te za gledaoce i slušaoce diferenciran program javne RTV od komercijalnih programa. (Lenart Šetinc)

K o n t r o l a I n t e r n e t a - d a l i l i n e ? (4)

Novosti o medijima objavljuju tekstove sa razmišljanjima novinara, naučnih i drugih javnih radnika, kao i zaljubljenika u surfanje po Internetu, na temu - treba li Internetu posebna regulacija. Na ovu temu smo bili potaknuti zaključkom sa Konferencije o Internetu, održane početkom decembra prošle godine u Parizu, gdje je jedan od najvažnijih zaključaka da se ne smije dopustiti kontrola Interneta, jer bi to bila svojevrsna cenzura koja bi pogodovala, posebno, totalitarnim režimima u svijetu. S druge strane, skup je pozvao na zabranu objavljivanja sadržaja koji pozivaju na činjenje takozvanih opšteprihvaćenih krivičnih djela, kao što su svodništvo, nasilje, krađe...Ovaj broj rezervisali smo za nešto duži tekst profesora Jelenke Voćkić – Avdagić koja problematizira ovo pitanje u širem kontekstu globalnih komunikacijskih tokova.

Za regulaciju je potreban međunarodni konsensus

(Jelenka Voćkić - Avdagić, profesor komunikacijskih sistema na Univerzitetu u Sarajevu)

Hijerarhija i podređenost ne važe kod novih medija

Nova komunikološka situacija, sa njenim kulturološkim, socijalnim i političkim posljedicama, nadilazi političke granice i zakonska ograničenja. Uspostavljaju se nove metode utjecaja, zbog čega mnoge društvene djelatnosti poprimaju drugačije oblike i sadržaje, a time i smisao. Među njima je, svakako, i novo poimanje informacijsko/komunikacijske djelatnosti i posebno njene normativne regulative. Zakonsko garantiranje fundamentalnih ljudskih prava uvijek navodi slobodu izražavanja i pravo primanja informacija kao osnovni princip. I u realiziranju ove dvije vrijednosti novi mediji su više komplementarni, nego što se suprotstavljaju masovnim, klasičnim medijima. Oni, svojom sposobnošću za istovremeni javni i privatni pristup, skladištenje i prijenos, kao i interakciju i jednostrano slanje poruka, prevazilaze gotovo isključivo strukturalnu perspektivu mas-medija, a time i njihov monopol u javnoj komunikaciji. Međutim, kada je u pitanju vrijednost reda, koja se obično smatra(la) preduvjetom za pravedno i civilizirano društvo, odnosno centralnom vrijednošću komunikacije, u taj je koncept teško »usistemititi« nove medije. Pojam reda zbog svoje

asocijacije sa kontrolom, hijerarhijom i podređenošću, teško da može biti komplementaran sa novim medijima.

Za ilustraciju, dovoljan je primjer Interneta, kao jedinstvenog sistema za brzu razmjenu informacija i networking na globalnom nivou, koji sadrži ogromnu količinu podataka, ali nad kojim je, istovremeno, nemoguće uspostaviti rukovođenje i (kvalitetnu) kontrolu. Još uvijek je pri korištenju Interneta među najkritičnijim faktorima blagovremeno prikupljanje ispravnih informacija u procesu donošenja odluka.

Internet nije prevazišao problem štednje vremena, garancije kvalitete i pouzdanosti materijala u sferi međunarodnih odnosa i sigurnosti interkulturalne razmjene. Naprotiv, kao moćno sredstvo za slobodan tok neklasificiranih informacija, još ih je više zakomplcirao.¹

Postojanje otvorene medijske okoline pretpostavlja planiranje transparentnosti, a ne kontrole, otvorenosti a ne opstrukcije, suradnju umjesto unajmljivanja. Najteže će biti dobiti međunarodni koncenzus o tome šta uraditi. Kao prvo, neko može pokušati da koristi društvene norme. Najveće ograničenje ovakvog pristupa dolazi od raznolikosti stvari koje se mogu postići u različitim zemljama: dobijanje konsenzusa o dječijoj pornografiji, "nelakim" drogama i sl. može biti daleko teže od konsenzusa o slobodi govora, ili o nekoj drugoj /ne/zabrani.

Očekuju se novi tehnološki pomaci

Za sada je zaista je teško postići bilo kakav ozbiljan nivo regulacije. Stoga se moraju očekivati tehnološki pomaci koji bi omogućili regulaciju ili barem sistemsko nadgledanje informativnih super tokova. Posljedica »patrola« na mreži, takođe, može biti potraga za nekim novim "internetom", i tako u nedogled. Nema lakog puta za zaštitu protiv nedobrodošlih efekata globalnog razvoja: bazni problemi moraju biti riješavani na svjetskoj razini, ili ne mogu uopće biti riješeni. Zapravo, svjetska ekonomija u ovom momentu izgleda da se razvija sve više na način koji po sebi stvara situaciju gdje tehnologija donosi globalizaciju za koju nedostaje prikladan društveni i ekološki kostur. Forme komuniciranja, kada je riječ o globalnoj mreži, za razliku od "klasičnih" masovnih medija i masovnog komuniciranja, ne mogu varirati u kontekstu različitih društava i kulture.

Pitanje kontrole komuniciranja putem globalne mreže ostaje otvoreno, za razliku od kontrole mas-medija, koja je kao sistem raširena. Istovremeno vlade su razvile dubok i neizbježan interes u nacionalnim i internacionalnim komunikacionim sistemima, na način koji je neizvodiv kada je u pitanju globalna mreža.

Da li će nastati "niža informativna klasa" ?

Novo globalno informaciono tržište sadrži vlasnike komunikacijskih puteva, proizvođače informacionog hadwera i softwera i korisnike informacija. Isto kao što transport autoputevima omogućava prevoz ljudi i roba od razvijenih ka nerazvijenim, novi elektronski autoputevi će imati pristup (kako regionalni tako i socijalni) redistribuciji bogatstva, prihoda i informacija. Ukoliko se i na državnom i na međunarodnom planu ne bude inzistiralo na pravičnijem i univerzalnijem pristupu, nenamjerne posljedice novog elektronskog autoputa mogu biti permanentno stvaranje informacione niže klase.

Komuniciranjem putem globalne mreže stvorena je nova dimenzija ljudskog prava na slobodu izražavanja. Gube se tradicionalne komunikacijske zadržke (prostorne i vremenske).

¹ Internet se smatra "demokratskim" sredstvom, jer svakome omogućava pisanje na Net-u. Međutim, svaki materijal nema podjednaku vrijednost i pouzdanost, što klasičnim medijima nije imanentno. Njihova profiliranost i način funkcioniranja su sami po sebi na određen način garancija reda i redoslijeda.

U sekundama se mjeri protok milijuna informacionih jedinica koje su u stanju da povezuju pojedince i institucije na globalnom nivou. Da li se ove velike mogućnosti pružaju svima ili će i dalje postojati "čuvari prolaza" koji će tražiti specijalne dozvole? Da li je pristup zaista slobodan ili je to pravo na informacijsku utrku ograničeno, kako se pita Kleinwachter (1995.), odnosno, postoji li pojedinačno ili kolektivno ljudsko pravo na mrežu, ili se nasuprot tome pojavljuju nove cenzure i limiti na nevidljivom horizontu mreže i mreža?

Povijest ljudskih prava na slobodu izražavanja ukazuje na međusobni utjecaj između razvoja komunikacionih tehnologija i normativne regulative vezane za komuniciranje. Ipak, u praksi je efektivna kontrola protoka informacija stalno umanjivana. Sa razvojem komunikacijske tehnologije kontrola informacija preko državnih granica je bivala sve teža.

Osamdesete godine su donijele globalnu komunikaciju koja ne poznaje nikakve tradicionalne pojmove suvereniteta. Ne postoje međunarodne zabrane, ako izuzmemo tehničke standarde koji se odnose na mogućnosti priključenja i operativnosti. Nijedna vlada ne može držati kontrolu nad Internetom, i kako kaže Kleinwachter: ne postoji pojedinačni vlasnik i nije potrebna nikakva "društvena podobnost" za ulazak u cyberspace. Klasični način kontroliranja i manipuliranja je neprimjenjiv za decentralizirani Internet. On predstavlja prvu pravu šansu za primjenu člana 19, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima da svako može "da traži, prima i prikuplja sve ideje bez obzira na granice među zemljama". Do sada nije bilo globalnih pregovora o Internetu. Čak je i na nacionalnom nivou teško postići suglasnost o nužnosti, načinu i mogućnostima njegove regulacije.

Jedno američko iskustvo

Zakonski pokušaj uvođenja pristojnosti u komunikaciji, koji je odobrio američki predsjednik 1996. godine, i koji propisuje da oni koji će širiti nemoralne materijale Internetom mogu biti kažnjeni sa 250.000 dolara i dvije godine zatvorske kazne, odmah je rezultirao podizanjem optužbe protiv američke vlade od strane Američke unije za građanske slobode. Zakon, prema njihovom mišljenju, zadire u Prvi amandman američkog ustava i ugrožava slobodu javnog izražavanja. Viši stupanj pravne i društvene regulacije uvjetovan snažnim razvojem high-technology, sa dosadašnjom regulacijom djelovanja medija po principu fair-playa, više nije ni dovoljan ni moguć. Primjena postojećih normi teško da može biti djelotvorna, a u svakom slučaju ne može biti potpuna.

Zbunjuje i samo nenalaženje sinonima za Internet. Pitanje (mogućnosti reguliranja) izvora stranica Interneta, koji se nalaze u raznim svjetskim centrima, takođe ostaje otvoreno. Sporazum Gatt, 1993., podržava principe slobodne trgovine u ovoj oblasti uz dvije iznimke:

- da vlade imaju prava da zaštite svoj kulturni identitet i
- da se osigurava zaštita prava na intelektualnu svojinu.

Ipak, da li je moguće implementirati pravo na svojinu kada je riječ o globalnoj mreži?

Vodeće industrijske zemlje G7, koje su suprotstavile svoje stavove u odnosu na UN i UNESCO 70-ih i 80-ih godina, u toku 90-ih iskazuju potrebu za odgovarajućim reguliranjem međunarodnih komunikacija. Iako se čini nemogućim ograničiti tehnički neograničivi Internet na lokalna pravila ponašanja, prema dosadašnjim iskustvima sva nova sredstva komuniciranja su ipak bila transformirana u sredstva za sticanje moći i profita. Za sada ostaje pitanje: postoji li mogućnost da serviseri stranica ograniče pristup putem kreditnih kartica ili posebnih kodova? Ako i postoji, predstavnici mnogih institucija koje funkcioniraju putem Interneta smatraju da bi određena ograničenja suzila ili iskomplicirala pristup i sadržajima koji nisu

sporni. Osim toga, svako servisiranje ovog tipa je izuzetno skupo i mogli bi ga realizirati samo najbogatiji.²

Medijska pravna praksa u svijetu

Spor oko istinitosti slike logoraša iz Trnopolja

Slika koja je osvojila nagradu, a pokazuje iznurenog Bošnjaka iza bodljikave žice u zatvoreničkom kampu, ponovo je privukla pažnju široke svjetske javnosti.

Fotografija je ovog 28. februara postala predmet "bitke" u Visokom sudu u Londonu. Britanska kompanija ITN koja se bavi proizvodnjom tv vijesti parniči se sa magazinom *Living Marxism* nakon što je ovaj optužio ITN za krivotvorene i manipulirajuće slike, tako da izgleda da se prikazani čovjek nalazi zatvoren iza ograde umjesto ispred nje.

Sabirni kamp Trnopolje koji se 1992. pojavio u programu večernjih vijesti širom svijeta izazvao je zgražavanje međunarodne javnosti. Zvaničnici, kao npr. tadašnji predsjednik USA George Bush, smatrali su da scene liče nacističkim kampovima smrti. U centru grupe ljudi je iznuren zatvorenik Fikret Alić golih grudi i očevitno izmoren glađu u logoru Trnopolje koji su vodili bosanski Srbi.

Ali, u februaru 1997. magazin *Living Marxism* objavio je članak njemačkog novinara Thomas-a Deichmann-a pod imenom "Slika koja je obmanula svijet". Članak je tvrdio da je kamp bio izbjeglički centar, a ne zatvor, i da nije bilo ograde od bodljikave žice oko kampa.

ITN je porekao da je njihova slika izmišljotina i podnio tužbu za klevetu. ITN-ovi advokati nazvali su optužbu protiv novinara kao "visoko štetan napad na osobnu reputaciju i profesionalni integritet". U obrazloženju ITN-a se kaže da su reporteri Penny Marshall i Ian Williams posjetili zatvorenički kamp pod pratnjom naoružanih Srba da potvrde navode da bosanski Srbi zatvaraju Bošnjake u koncentracione logore te da su slike vjerodostojne.

Očekuje se da će slučaj imati dalekosežne posljedice pošto kredibilitet medijskog pokrića u ratnom periodu dolazi pod prismotru. (Izvor vijesti: "2000 News 24": http://news.24.com/English/World/Asia/ENG_257241_1041626_SEO.asp)

² Ibrahimović, N., Svjetovi u mreži ili postmoderna pitanja, Zapis, br.1., Filozofski fakultet, Tuzla Information Society, Globalisation and Sustainable Development, Research Institute for Applied Knowledge Processing (FAW) Ulm, June 1998, Ivoš, E, (Ne)mogućnosti klasične liberalne teorije u suočavanju s novim komunikacijskim tehnologijama, Politička misao, br.4, 1998., Zagreb Kleinwächter, W., Treba li pravo na komuniciranje u cyberspace-u?, Javnost, Vol.I(1995),4, Evropski institut za komuniciranje in kulturo, Ljubljana, 1995 Lambeth, Edmund, etc., Assessing Public Journalism, Univ.Missouri, 1998. Smith, J., Understanding the Media, Hampton Press, INC. Gresskill, New Jersey, 1995

Savez novinara konkuriše u Paktu stabilnosti sa dva projekta

Savez novinara BiH će u 2000. godini pokušati da izađe izvan okvira Bosne i Hercegovine i postane saradnik i partner medijima u zemljama jugoistočne Evrope koje obuhvata Pakt stabilnosti, rekao nam je Enes Osmančević, potpredsjednik Saveza.

Osmančević je istakao da je najznačajniji projekat koji je predložio Savez novinara osnivanje međunarodnog pres-centra u Sarajevu sa ciljem da prvenstveno inostranim, ali i domaćim novinarima pruži svu neophodnu pomoć u obavljanju zadataka. Ovdje bi novinarima bili dostupni tikeri najpoznatijih svjetskih agencija, internet, biblioteka, videoteka i sva neophodna oprema (aparati, kamere, mikrofoni i dr).

Drugi projekat poslan Paktu stabilnosti je zajednički projekat Saveza novinara i Fakulteta političkih nauka iz Sarajeva. Radi se o većem broju istraživačkih projekata vezanih za aktuelna društvena zbivanja, ljudska prava i medijske slobode, rekao je Osmančević i dodao da su ovi projekti prošli prvi filter, a konačna odluka o finansiranju biće donesena na sastanku u Briselu krajem marta.

NUPN otvara predstavništvo u Republici Srpskoj

Nezavisna unija profesionalnih novinara će na izornoj konferenciji planiranoj za kraj mjeseca izabrati predsjednika udruženja, generalnog tajnika, kao i povjerenike u predstavništvu u Tuzli, Konjicu, Travniku, Mostaru i Bihaću. Prema riječima Borke Rudić, generalnog sekretara ove organizacije, postoji nekoliko novinara iz RS koji su članovi Nezavisne unije, pa se u narednom periodu planira otvaranje predstavništva u drugom bosanskom entitetu. Radna grupa za formiranje Vijeća za štampu ovih dana u Mostaru održava završne pripreme. Postignut je konsenzus između pet novinarskih udruženja u BiH o formiranju Vijeća za štampu, profesionalnog tijela koje će se baviti zaštitom novinarskih prava i razvojem elektronskih i štampanih medija u BiH, rekla je Rudić.

Nezavisna unija profesionalnih novinara se sprema za učešće u velikom projektu Pakta stabilnosti "Razvoj medija u jugoistočnoj Evropi" koje finansira Baltic Media Center iz Danske. Zadatak Nezavisne unije profesionalnih novinara biće obuka novinara, formiranje novinarskih sindikata i dr.

V i j e s t i

Najčitaniji *Dnevni avaz* i beogradske *Večernje novosti*

Istražujući koju štampu čitaju građani BiH *Slobodna Bosna* je došla do izuzetno zanimljivih, ali istovremeno i poraznih saznanja: prosječni Bosanac nerado kupuje bilo kakve novine, a i kada to uradi, radije kupuje one proizvedene u Zagrebu i Beogradu nego one nastale u Sarajevu i Banjoj Luci.

Ukupan tiraž svih dnevnih novina koje se prosječno dnevno prodaju na cijelom prostoru BiH ne prelazi 100 000 primjeraka, što je znatno manje od prosjeka tiraža jednih dnevnih novina koje izlaze u susjednoj Hrvatskoj. Više od polovine dnevne štampe koja se prodaje na kioscima u BiH jesu listovi iz Srbije i Hrvatske, a manji dio otpada na sarajevska tri lista: *Dnevni avaz*, *Oslobođenje* i *Večernje novine*.

Ubjedljivo najveći tiraž među inostranim dnevnim novinama imaju *Jutarnji list* iz Zagreba, a u Republici Srpskoj beogradske *Večernje novosti*. U "Opresi", najvećoj distributerskoj kući, mjesečno se prodaje oko 350 000 sarajevskih dnevnih i 150 000 nedeljnih listova. Među dnevnim listovima apsolutno je najtiražniji *Dnevni avaz*, na koji otpada 55 posto prodaje dnevnih listova, potom *Oslobođenje* sa 25 posto i *Večernje novine* sa 20 posto. *Oslobođenje* je u prodaji približno jednako *Avazu* samo u Sarajevu, dok je u svim ostalim kantonima *Avaz* superioran. Ovaj list je uvjerljivo najčitanije federalno dnevno glasilo kod distributerskih kuća u Federaciji koje imaju mrežu u djelovima sa hrvatskom većinom.

U RS kod tri vodeće distributerske kuće najbolje od sarajevskih dnevnih listova stoje *Večernje novine* (100 primjeraka dnevno), *Oslobođenje* (90 primjeraka dnevno) i *Dnevni avaz* sa tek 60 dnevno prodanih primjeraka.

Kada su u pitanju sedmične novine koje se prodaju na prostoru Federacije BiH hrvatski sedmični listovi prednjače daleko ispred sarajevskih nedeljnika. Od domaćih nedeljnika najtiražnija je *Slobodna Bosna*, a iza nje su *Dani* i *AS*. U Sarajevu su najčitaniji *Dani*, a na drugom mjestu je *Slobodna Bosna*.

Najtiražnije hrvatsko tjedno štivo je ženski magazin *Glorija*, a od informativno-političkih na prvom mjestu je *Globus*, na drugom *Nacional*, a na trećem *Feral Tribune*. U središnjoj Bosni sa većinskim hrvatskim stanovništvom sarajevski nedeljnici su gotovo ravnopravni sa hrvatskim, dok su u Hercegovini i Posavskom kantonu hrvatski tjednici uvjerljivo prodavaniji od sarajevskih.

U Republici Srpskoj su matične nedeljne novine prodavanije od onih koje stižu iz SRJ. Najtiražnija nedeljna novina u RS je petnaestodnevna bijeljinska revija *Ekstra magazin* (4 500 prodanih primjeraka), zatim nedeljne *Nezavisne novine* (4 000) i *Reporter* sa 2 000 mjesečno prodanih primjeraka. Beogradsko *Vreme* prodaje se u 600 primjeraka mjesečno a *NIN* oko 500.

S druge strane, dnevna štampa iz Srbije apsolutno je najčitanije štivo u RS. Najtiražnije su beogradske *Večernje novosti* (10-12 hiljada dnevno), *Blic* (7-8 hiljada) i *Politika* (oko 3 000). Dakle, tek petinu od broja prodanih dnevnih novina iz SRJ uspiju zajedno prodati dva dnevna lista iz Banja Luke. *Glas srpski* i *Nezavisne novine*. No, ne treba zaboraviti da je cijena beogradskih dnevnih novina 6 dinara (što je manje od 30 pfeninga), dok su listovi iz RS dvostruko a iz Federacije više nego trostruko skuplji.

Odbijena tužba otpuštenih radnika OBN-a

Tužba otpuštenih radnika OBN-a, koji su tužili svoju bivšu firmu za 220.000 DM zbog "diskriminacije u odnosu na druge zaposlene", odbijena je zbog toga što "nisu mogli predložiti nikakav pismeni dokaz kojim bi opravdali svoju tužbu", saznaju *Večernje novine* od pouzdanih izvora u Općinskom sudu u Sarajevu.

Jedanaest nekadašnjih radnika su tadašnje rukovodstvo OBN-a - Simona Haselocka, Michaela Challengera i Seada Musemića, pored diskriminacije, tužili i zbog načina na koji su otpušteni. Naime, nikome od njih nije najavljen otkaz, a nekima od njih nije dozvoljeno ni da uzmu svoje lične stvari i dokumentaciju iz TV OBN. Još jedan od razloga za tužbu bile su i uvrede Simona Haselocka koji je rekao da je nakon otpuštanja 11 radnika na ovu TV

dovedena "prva liga" novinara, što na neki način sugerira da su otpušteni radnici spadali u "drugu, treću, četvrtu ...ligu" novinara.

BORAM tek treba da zaživi!

Bosanskohercegovačku radio mrežu Boram, osnovanu prije šest mjeseci, sačinjavaju 24 ključne lokalne radio stanice i radio FERN sa ciljem da obuhvati sve predjele BiH, čak i "džepove" nedostupne TV signalima, rekao nam je Adnan Osmanagić, direktor Radija Stari Grad i koordinator projekta mreže Boram.

U proteklom periodu u prostorijama Radija Stari Grad otvorena je kancelarija, odnosno predstavništvo BORAM-a, i angažovana dva profesionalca koji se bave isključivo mrežom. BORAM je napravio i prve komercijalne reklame urađene za OSCE i poznate svjetske kompanije tako da su, posredstvom ove mreže, emitovane na teritoriji cijele BiH. Po riječima Osmanagića postoje problemi kod uvezivanja radio stanica koje imaju različite uredničke koncepcije, nemaju isti domet, puštaju različitu vrstu muzike...

Projekat BORAM finansirali su USAID i OSCE, a mreža bi uskoro trebala da pređe na komercijalno finansiranje odnosno samofinansiranje.

Ako vas neko ometa u profesionalnom novinarskom radu javite se na SOS telefon – 078 (058) 213 442 Media Plan Banja Luka

☞ SLUŠAJTE SVOJIM UŠIMA! ☞ GLEDAJTE SVOJIM OČIMA!
☞ MISLITE SVOJOM GLAVOM!

Savjet Media plan Instituta: Prof. dr. Muhamed Nuhić, Hamza Bakšić (Sarajevo); Perica Vučinić (Banja Luka); mr. Lenart Šetinc (Ljubljana); prof. dr. Mario Plenković (Zagreb); mr. Louis de la Ronciere (Paris); mr. Aleksandar Todorović (Montreux); prof. dr. Slavo Kukić (Mostar); prof. dr. Miroljub Radojković (Beograd).